

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-1-63-27>
УДК 336.71

Мельник О.О.

аспірант кафедри грошового обігу та
банківської справи,
Університет митної справи та фінансів

Melnyk Oleksandr

University of Customs and Finance

ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ: АНАЛІЗ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

PROBLEM LOANS: ANALYSIS OF CREDIT PORTFOLIO QUALITY OF UKRAINIAN BANKS

У статті розглянуто сучасні підходи до трактування проблемних кредитів. За даними офіційної статистики НБУ проведено групування кредитів згідно з формами власності банків: із державною часткою, з іноземним капіталом і з приватним капіталом. На основі даної консолідації проаналізовано динаміку кредитів: основну частку займають кредити банків із державною часткою. Аналіз кредитів банківських груп у розрізі валют дає можливість визначити якість кредитних портфелів згідно з поділом за класами: від 1-го до 5-го – для фізичних осіб і від 1-го до 10-го класу – для юридичних. За результатами проведеного аналізу визначено сучасний рівень проблемних кредитів у загальному кредитному портфелі, основні проблемні місця й банки за кожною банківською групою і напрями їх усунення та виникнення. Названо наслідки для банків від утворення проблемних кредитів.

Ключові слова: *проблемні кредити, кредити 1-го класу, банки з державною часткою, банки з приватним капіталом, банки з іноземним капіталом, кредити в національній валюті, кредити в іноземній валюті, кредити юридичним особам, кредити фізичним особам.*

В статье рассмотрены современные подходы к трактовке проблемных кредитов. По данным официальной статистики НБУ проведена группировка кредитов согласно формам собственности банков: с государственной долей, с иностранным капиталом и с частным капиталом. На основе данной консолидации проанализирована динамика кредитов: основную долю занимают кредиты банков с государственной долей. Анализ кредитов банковских групп в разрезе валют дал возможность определить качество кредитных портфелей согласно разделению по классам: от 1-го до 5-го – для физических лиц и от 1-го до 10-го класса – для юридических. По результатам проведенного анализа определены современный уровень проблемных кредитов в общем кредитном портфеле, основные проблемные места и банки по каждой банковской группе и направления по их устранению и возникновению. Названы последствия для банков от образования проблемных кредитов.

Ключевые слова: *проблемные кредиты, кредиты 1-го класса, банки с государственной долей, банки с частным капиталом, банки с иностранным капиталом, кредиты в национальной валюте, кредиты в иностранной валюте, кредиты юридическим лицам, кредиты физическим лицам.*

Lending is an important factor in creating favorable conditions for building an economy in the country. With the help of attracted funds, development programs are implemented and investment projects are financed that provide additional jobs and accelerate capital flows. The emergence of problems in the banking sector due to the deterioration of borrowers' solvency and the quality of the loan portfolio indicates the need for changes in the financial sector supervision system. The problem arises with the transparency of disclosure by banks and risk assessment. The introduction of the concept of "non active assets / loans" is as close as possible to the generally accepted concept of "non-performing exposures / loans" (NPE / NPL) in the world practice. The situation with problem loans is anxiety. The reasons for the emergence of bad debts are, first of all, old loans, as well as loans from banks related to Russian capital, lending to individuals in foreign currency and lending in the currency of enterprises that do not have sources of foreign exchange earnings and loans from "Privatbank". The withdrawal from the market of banks with Russian capital and the cessation of lending by the owners of banks of their own enterprises will be able to improve the situation on the Ukrainian credit market. The reasons for the emergence of troubled loans in other groups of banks are different, primarily related to the crisis in the economy, low solvency of the population, high level of real (effective) interest rate on loans, which is served not by force to each borrower; high credit risk, which requires banks to create additional reserves for such loans. It is also important to take into account the significant legal risk associated with credit operations, since the rights of creditors in Ukraine are poorly protected at the level of both legislation and law enforcement practices, which impedes, in particular, the development of lending and availability of credit funds. The problem of having a significant number of non-performing loans is one of the main threats to the banking sector. This represents a significant risk for banks, their depositors and other lenders and undermines the resilience of the banking system of the country as a whole. In order to reduce problem loans, it is necessary to improve the current legislation of Ukraine and introduce new tools for working with problem debts that will help clear the balance from "toxic" loans and improve the status of loan portfolios. An important point is the use of international experience and the exchange of controls on credit risk management.

Key words: *problem loans, class 1 loans, state-owned banks, banks with private capital, banks with foreign capital, loans in national currency, loans in foreign currency, loans to legal entities, loans to individuals.*

Постановка проблеми. Кредитування є важливим чинником створення сприятливих умов побудови економіки в країні. За допомогою залучених коштів здійснюються програми розвитку та фінансуються інвестиційні проекти, які дають додаткові робочі місця та пришвидшують рух капіталу. Виникнення проблем банківського сектору через погіршення платоспроможності позичальників та якості кредитного портфеля свідчить про необхідність змін у системі нагляду за фінан-

совим сектором. Звідси й виникає завдання прозорості розкриття інформації банками та оцінки ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитна діяльність банків завжди перебуває у центрі економічної системи. Питання проблемних кредитів постійно знаходиться у центрі уваги з урахуванням структурних змін економіки країни. Банки застосовували для виявлення проблемної позичкової заборгованості методи, які є недостатньо

ефективними, а процедури управління ними – недосконалими. В.Д. Базилевич, І.В. Сало, О.Д. Вовчак, І.О. Барановський, Л.О. Примостка, М.І. Савлук приділяють значну увагу даному питанню у своїх роботах.

Мета статті полягає у визначенні сутності поняття «проблемний кредит», аналізі динаміки кредитів за формою власності банків, дослідженні структури та якості кредитних портфелів груп банків за останній період, визначенні основних проблем і причин виникнення проблемних кредитів, оцінці сучасного стану кредитів банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Нацбанк почав активно приділяти увагу питанню кредитних ризиків і впроваджувати оцінку на основі даних статистики за непрацюючими кредитами на початку 2017 р.

Основним регулюючим законодавчим документом є Постанова Національного банку № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями».

Нововведення стосувалося чинника оцінки ризику: основним є фінансовий стан позичальника, проте за дрібними кредитами можлива оцінка на портфельній основі, де основним є фактор обслуговування кредиту. Додатково до цієї інформації розкриваються основні коефіцієнти оцінки фінансового стану, питання визначення ймовірності дефолту позичальника залежно від виду й розміру суб'єкта господарської діяльності, оцінки ринкової й ліквідаційної вартості застави [7].

Уведене поняття «непрацюючі активи/кредити» є максимально близьким до загальноприйнятого у світовій практиці поняття non-performing exposures/loans (NPE/NPL).

Непрацюючий актив/кредит – актив, за яким прострочення погашення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників), або за яким контрагент неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення.

Міжнародний валютний фонд проблемним вважає кредит, за яким коли виплата

відсотків і основної суми боргу прострочені на 90 днів або більше, та є й інші вагомі причини сумніватися, що виплати будуть здійснюватися в повному обсязі [4].

Енциклопедія банківської справи та фінансів таким вважає кредит, для погашення якого, відповідно до умов договору, у позичальника немає фінансових можливостей [1].

Базельський комітет із банківського нагляду до проблемних кредитів відносить кредитний продукт, за яким є істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, істотне погіршення якості чи повна втрата забезпечення [4].

Міжнародні установи класифікують непрацюючий кредит як заборгованість, яка не погашається позичальником відповідно до початкових умов договору. Далі йдуть нюанси: скільки днів не погашається (період прострочки), причини прострочки (фінансові труднощі, не фінансові труднощі), в яких випадках проблемним є окремий кредит, а в яких будь-яка заборгованість позичальника (Retail: кредитна картка, іпотека, автокредит тощо), в яких випадках проблемною можна вважати заборгованість усієї групи/інших підприємств, в яку входить позичальник або з якими пов'язаний позичальник. У цих нюансах відмінності у визначеннях законодавства для цілей нагляду та звітності згідно з МСФЗ.

Forbearance – домовленість між банком та позичальником про відстрочку у поверненні кредиту за рахунок реалізації застави (foreclosure). Що передбачає foreclosure? Банк стає власником застави по кредиту, тобто бере заставу собі на баланс за справедливою вартістю на дату набуття права власності.

Для банків процес повернення кредиту через набуття права власності не є вигідним [3].

1. Банк ставить на баланс непрофільні активи. Це дає негативний ефект для низки показників діяльності, у тому числі на нормативи.

2. Банк несе збитки через зменшення вартості таких активів (питання до оцінки

застави і справедливої вартості активу на балансі).

3. Банк зобов'язаний продати актив протягом 12 місяців (якщо це актив для продажу) або оцінювати його як запаси на предмет зменшення корисності на кожну звітну дату.

Рада з банківського нагляду ЄС активно працює над імплементацією нових методик регуляторної звітності.

Не в усіх юрисдикціях країн ЄС є визначення непрацюючого кредиту (NPE). Більшість юрисдикцій в ЄС для цілей обліку або нагляду ідентифікують кредити, модифіковані через фінансові труднощі позичальника, але саму концепцію forbearance/відстрочення використовують рідко.

Натомість використовуються такі характеристики кредитів, як, наприклад:

- модифікований кредит/modified;
- кредит із переглянутими договірними умовами/renegotiated;
- новаційний/renewed (погашення попереднього кредиту та видача нового);
- реструктуризований/restructured.

У зв'язку з різними визначеннями будувати систему нагляду, в якій були б порівняльні дані чи можна було б оцінити тренд по непрацюючих кредитах, неможливо.

У практиці ЄС заборгованість класифікують так:

Метод платоспроможності (Creditworthiness approach): заборгованість по кредиту до вирахування резервів (тобто gross exposure) класифікується без взяття до уваги застави. Позичальник зможе оплатити грошима.

Непрацюючий/працюючий: заборгованість може бути непрацюючою на індивідуальному рівні або рівні позичальника (individual or debtor basis), але всі заборгованості позичальника будуть непрацюючими, якщо прострочка «>90 днів» по вибраних кредитних коштах (балансова) є більшою за 20% усіх узятих позичальником балансових зобов'язань (on-balance exposures).

Критерій виходу (Exit criteria): кредит не знецінено, не дефолтний і не прострочений на понад 90 днів. Статус непрацюючого кредиту, за яким надано відстрочку (forbearance), повинен класифікуватися як NPE мінімум рік.

На основі переходу банківської системи на міжнародну практику визначення непрацюючих кредитів і запровадження банківським регулятором нових вимог до оцінки банками розміру кредитного ризику з активних банківських операцій відкривається реальний стан проблемних кредитів на українському ринку банківських послуг.

На основі групування банків за формою власності проведемо аналіз структури кредитів з 01.01.2018 по 01.12.2018 [6].

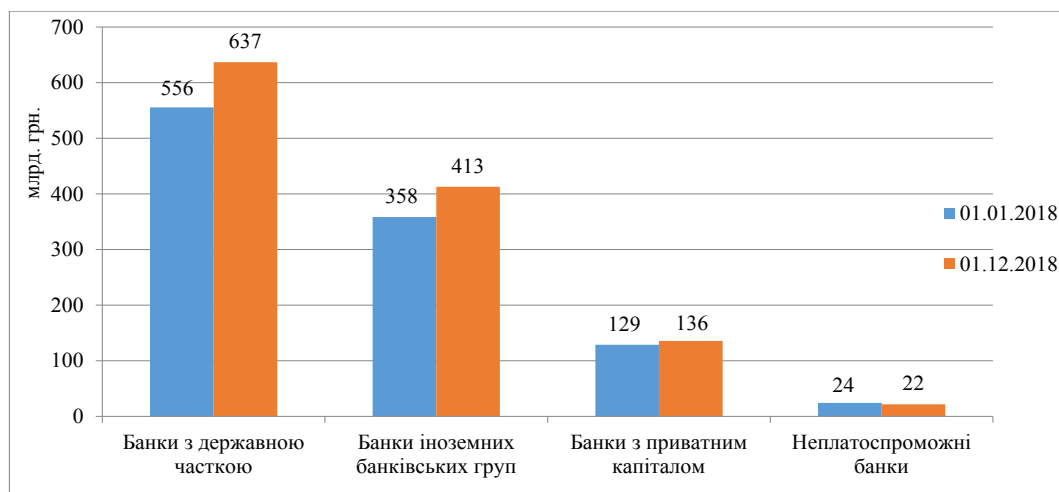

Рис. 1. Динаміка обсягу кредитів

За 11 місяців 2018 р. загальний обсяг кредитів, виданих банками, збільшився на 140 млрд. грн. із приростом 13,1%. Дана динаміка свідчить про поліпшення кредитного клімату та поступове відновлення економіки країни.

Основна частка кредитів припадає на банки з державною часткою – 52,1% і 52,8% на кінець аналізованого періоду з приростом на 81 млрд. грн. Великий обсяг кредитів, виданих державними банками, пов'язаний із кредитами, які були видані «ПриватБанком», який довгий час уважався основним банком країни і належав до групи з приватним капіталом. Після зміни форми власності установи група банків із державною часткою виросла в обсягах кредитів у межах 250 млрд. грн. і зростає на даний момент.

На другому місці йдуть кредити з іноземним банківським капіталом, які становлять третину всіх кредитів системи і зросли на 53 млрд. грн. за 11 місяців. Даний обсяг кредитів у банках з іноземним банківським капіталом є суттєво великим і потребує значного контролю з боку НБУ. Саме у цій групі зосереджено кредити банків із російською часткою. Контроль над даними фінансовими установами необхідний для забезпечення фінансової, політичної та територіальної цілісності України.

Банки з приватним капіталом поступово нарощують обсяги кредитування, але їхня загальна частка – у межах 10%. Для розвитку банківської системи потрібно забезпечити ріст банків із приватним капіталом та зменшити вплив іноземного капіталу на території України.

Кредити неплатоспроможних банків скорочуються у зв'язку з поступовим виведенням банків із системи і продажом активів даних банків іншим банкам.

Оновлена Стратегія реформування державного банківського сектору України передбачає до кінця 2022 р. скорочення вдвічі частки держбанків – з 55% до 24%. Цього передбачається досягти за рахунок повного виходу держави з капіталу «Укргазбанку» і

«ПриватБанку», а також залучення інвесторів в «Укрексімбанк» і «Ощадбанк».

Але дана стратегія на даний момент далека від здійснення. Кредити держбанків і далі ростуть швидше за ріст кредитного ринку банків, як і банків з іноземним капіталом, саме у цьому напрямі можуть накопичуватися додаткові системні ризики для цілої системи. Концентрація кредитування в межах однієї групи банків є небезпечною. Це може бути шляхом до монополізації ринку і контролю над значним обсягом української економіки. Концентрація кредитів у банків із державною часткою негативно впливає на конкуренцію на внутрішньому ринку і сприяє відведенню бюджетних коштів з інших сфер шляхом рефінансування на підтримку фінансового становища банків. Не можна допускати ситуації, коли чотири банки тримають у себе понад 50% усіх кредитів, а один із них є банківським гігантом, який має великий кредитний портфель зі значними вливаннями протягом останніх років. 22 банки іноземних банківських груп мають близько 35% кредитів, їх обсяг росте. Залучення коштів з-за кордону може бути першим кроком до їх подальшого виведення з країни і підірвання стану ринку. 50 банків із приватним українським капіталом видають трішки більше 10% кредитів. Дана тенденція на українському банківському ринку свідчить про відсутність середнього класу: є великі банки-олігархи і решта, яка має незначну частину. Така концентрація за погіршення фінансового становища економіки призведе до глобальної кризи, яка виникає у таких ситуаціях.

За 11 місяців 2018 р. активи банківської системи зросли з 1 840,0 млрд. грн. до 1 891,3 млрд. грн. Приріст активів становив 51,3 млрд. грн. Загалом ріст кредитів перевищує ріст активів по банківській системі, й обсяги кредитів становлять основну частину всіх активів. Виходячи із цього, варто ретельно підходити до оцінки платоспроможності позичальників і контролювати якість виданих кредитів для уникнення виникнення кризових ситуацій в економічній ситуації країни.

Структура кредитів за видами валюти, млрд. грн.

Форма власності	Національна валюта		Іноземна валюта	
	01.01.2018	01.12.2018	01.01.2018	01.12.2018
Банки з державною часткою	329,7	360,6	225,9	276,5
Банки з іноземним капіталом	153,1	181,6	205,4	231,4
Банки з приватним капіталом	69,1	78,1	59,8	57,7
Неплатоспроможні банки	19,8	17,8	4,4	3,9

Кредити в національній валюті становлять приблизно 52% в обох аналізованих періодах і перевищують кредити в іноземних валютах на 70–75 млрд. грн. За 11 місяців 2018 р. кредити в національній валюті виросли на 66 млрд. грн, а в іноземних валютах – на 74 млрд. грн.

У банках із державною часткою основний обсяг виданих кредитів припадає на кредити в національній валюті. Особливістю кредитування в даній групі банків є той факт, що з чотирьох банків із державною часткою лише в АТ «КБ «ПриватБанк» кредитування в національній валюті суттєво перевищує кредитування в іноземних. Із 295 млрд. виданих кредитів на гривню припадає 235 млрд. Дане явище можна пояснити доступним сервісом банку всіх верств населення і запровадженням різних доступних програм із кредитування у гривні. Кредити АБ «УкрГазбанк» співвідносяться на одному рівні з незначним більшим обсягом гривневих кредитів у межах 24–28 млрд. грн. АТ «Ощадбанк» надає близько 64 млрд. гривневих кредитів і 82 млрд. валютних. Найбільшим валютним кредитором є АТ «Укрексімбанк». Основними позичальниками банку є компанії – експортери продукції, їм зручніше розраховуватися за кредити у валюті з меншим рівнем відсоткової ставки. У всіх банках спостерігається ріст видач обох видів кредитів.

У банках з іноземним капіталом переважають валютні кредити, також має місце приріст обсягу обох видів кредитів. Незважаючи на той факт, що у даній групі банків більший обсяг валютних кредитів, така різниця виникає за рахунок кредитів, які видавали банки,

що пов'язані з російським капіталом у своїй частці: ПАТ «Промінвестбанк», АТ «ВТБ Банк», АТ «Сбербанк», АТ «Укрсоцбанк» та АТ «Альфа-банк». Останні двоє у 2019 р. завершують процес злиття і перехід під одну юридичну особу. Усі інші банки даної групи у своїй структурі мають більшу частку гривневих кредитів.

Банки з приватним капіталом становлять найбільшу частину з трьох груп банків. У даній групі переважають кредити в національній валюті й є динаміка на скорочення обсягу виданих кредитів у валюті. Але є банки, у структурі яких переважають валютні кредити: Акціонерний банк «Південний», АТ «Банк кредит Дніпро», АТ «Таскомбанк», АТ «Універсал-банк», ПАТ «Банк Восток», «Банк інвестицій та заощаджень», АТ «МІБ» та АТ «Мотор-банк». Найбільший валютний портфель серед банків даної групи має ПАТ «ПУМБ». Банки даної групи приділяють увагу своїй внутрішній безпеці і намагаються зменшити обсяги валютних кредитів заради запобігання виникненню проблемних кредитів.

Видача валютних кредитів має супроводжуватися наявністю валютної виручки для можливості подальшого погашення та 100% покриття обсягу кредиту забезпеченням. Для уникнення проблемних кредитів у валюті варто обмежити видачу валютних кредитів фізичним особам та здійснювати ретельні перевірки юридичних осіб.

Банки нарощують кредитування як фізичних, так і юридичних осіб. Кредити фізичним особам становлять близько 17% по системі загалом.

Структура кредитів за видами осіб, млрд. грн.

Форма власності	Фізичні особи		Юридичні особи	
	01.01.2018	01.12.2018	01.01.2018	01.12.2018
Банки з державною часткою	72,6	88,4	483,1	548,1
Банки з іноземним капіталом	79,4	91,0	279,1	321,9
Банки з приватним капіталом	22,5	30,1	106,4	105,7
Неплатоспроможні банки	33,3	3,4	24,2	21,7

Найбільше фізичних осіб кредитують банки з іноземним капіталом. Це пояснюється тим, що населення перестало було довіряти державним банкам. Приріст виданих кредитів державними банками в національній валюті 2018 р. свідчить про відновлення довіри фізичних осіб до державних банків.

Зростання кредитів фізичних осіб пов'язано з упровадженням різних споживчих програм кредитування до виплат. Фізичні особи у зв'язку з високим рівнем цін, інфляцією, низькими зарплатами та високими комунальними тарифами не в змозі відразу оплатити бажані товари. З появою програм до виплат у торгових мережах зростає попит на купівлю продукції. Дані програми є вигідними для всіх трьох учасників угоди: клієнти мають можливість придбати бажаний товар із відтермінуванням оплати на певну кількість місяців, тим самим заощадивши свої кошти; торгові мережі нарощують свої обороти, продаючи у такий спосіб; банки мають певний відсоток від цих операцій від торгових мереж і за видачу кредитів.

Підтвердженням ефективності цього є обсяг виданих кредитів на «чорну п'ятницю» та новорічні свята, коли населення масово купує подарунки та користується різними видами знижок та спеціальних пропозицій. У «чорну п'ятницю» українці оформили в Першому українському міжнародному банку (ПУМБ) кредити на суму 130,3 млн. грн. Найбільше купували техніку: частка цільового кредитування в обсязі видач за 23 листопада становила 75%. Рекордним цей день став і за кількістю покупок до виплат і в «ПриватБанку»: всього за

добу за допомогою «Оплати частинами» і «Миттевої розстрочки» українці купили товарів на 115 млн. грн., причому більше половини цієї суми припало на вітчизняні Інтернет-магазини. Саме завдяки впровадженню таких програм «ПриватБанк» є лідером кредитування серед фізичних осіб.

Найбільше юридичних осіб кредитують державні банки – 45–48% і мають найбільший приріст у 2018 р. Основним кредитором серед юридичних осіб є «ПриватБанк». Банки з іноземним капіталом видають юридичним особам близько 40%. Це пояснюється тим, що банки з приватним капіталом можуть забезпечити великі обсяги кредитування для юридичних осіб. У банків із приватним капіталом зменшуються обсяги кредитування юридичних осіб і становлять близько 10%.

Розглянемо розмір проблемних кредитів серед фізичних та юридичних осіб. Серед фізичних осіб проблемними кредитами вважають кредити, які відносять до 5-го класу. Порівняємо обсяги кредитів за класами.

Станом на 01.01.2018 кредити 5-го класу перевищують кредити 1-го класу приблизно на 17 млрд. грн. і становлять понад 50% по системі. Найбільше проблемних кредитів серед кредитів банків з іноземним капіталом. Лише в банків із приватним капіталом кредитів 1-го класу більше, ніж кредитів 5-го класу. Станом на 01.12.2018 кредити 1-го класу почали перевищувати кредити 5-го класу, які становили 48% від усіх кредитів фізичним особам, приблизно на 1,2 млрд. грн. Кредити 1-го класу перевищують серед кредитів банків із державною часткою і банків із приватним капіталом.

Структура кредитів фізичним особам за класом, млрд. грн.

Форма власності	1-й клас		2–4-й класи		5-й клас	
	01.01.18	01.12.18	01.01.18	01.12.18	01.01.18	01.12.18
Банки з державною часткою	34,7	46,6	1,4	2,3	36,4	39,6
Банки з іноземним капіталом	30,2	38,2	1,4	1,8	47,8	51,1
Банки з приватним капіталом	11,3	17,4	2,1	2,4	9,1	10,4
Неплатоспроможні банки	-	-	0,005	-	0,03	0,003

Також спостерігається той факт, що концентрація кредитів у 2–4-му класах є незначною. У банків із державною часткою і банків із приватним капіталом кредити цих класів не перевищують і 2%, у банків із приватним капіталом їх близько 8–9%. Питання класифікації кредитів фізичним особам відкрито: змінення підходів до оцінки зможе відобразити реальний стан якості кредитів.

У розрізі валют станом на 01.01.2018 ситуація така:

1-го класу: в національній валюті – 73,9 млрд. грн., в іноземних валютах – 2,3 млрд. грн., 5-го класу: в національній валюті – 27,8 млрд. грн., в іноземних валютах – 65,6 млрд. грн. Найбільше проблемних кредитів в іноземній валюті серед кредитів банків з іноземним капіталом.

За 11 місяців на 26 млрд. грн. зростають кредити в національній валюті 1-го класу, але зменшуються кредити 1-го класу в іноземній валюті на 0,7 млрд. грн. Серед кредитів 5-го класу зросли обсяги як кредитів у національній валюті (+5,4 млрд. грн.), так і в іноземних валютах (+2,2 млрд. грн.). Серед кредитів 5-го класу в іноземній валюті зменшилися кредити банків із приватним капіталом.

Характеристиками даної групи є те, що у національній валюті більшість банків має 1-й клас. Із банків великим обсягом кредитного портфеля банки, які мають частку російського капіталу, а також АТ «Укресімбанк», мають у своїй структурі гривневих кредитів фізичним особам переважно більшість 5-го класу. Але їх портфель проблемних кредитів є незначним порівняно з 14,8 млрд. грн. кредитів 5-го класу «ПриватБанку». І цей

обсяг зріс на 1,3 млрд. грн. щодо початку року.

По валютних кредитах фізичним особам ситуація повністю критична. Можна лише виділити банки, які не видають валютні кредити чи видали незначну суму. Серед банків із портфелем не менше 500 млн. грн. у валюті лише «Мегабанк» має частку кредитів 5-го класу менше 50% (46%), але у цілому їх частка найбільша серед кредитів, виданих банком. Найбільше проблемних кредитів назбирали «Укрсоцбанк» – 23,5 млрд. грн. і «ПриватБанк» – 14,7 млрд. грн. Ці два банки формують проблемні кредити в розмірі 25% від усіх валютних кредитів фізичним особам. До того ж такі великі банки, як «Ощадбанк», «Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк», «Універсал-банк», «Альфа-банк», «Укр-газбанк», «ОТП банк», «Сбербанк», накопили понад 1 млрд. грн. проблемних кредитів.

Ситуація з валютним кредитуванням фізичних осіб свідчить про необхідність заборони кредитування у валюті.

Проблемними кредитами серед юридичних осіб є кредити 10-го класу. Як видно з даних табл. 4, частка кредитів 10-го класу скоротилася з понад 50% до 16%, тоді як кредити 1-го класу зросли з 1% до 4%. Має місце ріст середнього класу якості кредитів: 80% становлять кредити 2–9-го класів порівняно із 43%.

За 11 місяців ситуація змінюється, і проблемні кредити зменшуються на 336 млрд. грн., а кредити 1-го класу зростають на 30 млрд. грн. Усі банківські групи скоротили портфель проблемних кредитів серед юридичних осіб і також наростили портфель кредитів 1-го класу. Значно зростають кредити 2–9-го класів.

Таблиця 4

Структура кредитів юридичним особам за класом, млрд. грн.

Форма власності	1-й клас		2-9-й класи		10-й клас	
	01.01.18	01.12.18	01.01.18	01.12.18	01.01.18	01.12.18
Банки з державною часткою	2,2	23,2	120,9	395,1	360,1	129,9
Банки з іноземним капіталом	5,9	13,3	164,2	286,0	109,0	22,7
Банки з приватним капіталом	1,5	2,9	84,0	91,5	20,8	11,3
Неплатоспроможні банки	0,01	-	13,8	21,7	10,4	-

У розрізі валют ситуація поліпшується як у гривні, так і в іноземних валютах. У національній валюті зросли на 6,5 млрд. грн. кредити 1-го класу, а кредити 10-го класу скоротилися на 250 млрд. грн. В іноземних валютах виросли кредити 1-го класу – на 23,3 млрд. грн. і скоротилися кредити 10-го класу – на 86 млрд. грн. Позитивна динаміка у кредитах банків із державною часткою в національній валюті – скорочення проблемних кредитів на 218 млрд. грн. У банках з іноземним капіталом скоротилися проблемні кредити у валюті – на 70 млрд. грн.

Така тенденція є позитивною з урахуванням рівня проблемних кредитів по системі загалом.

По групі банків із державною часткою лише «Укргазбанк» має менше 50% проблемних кредитів у гривні – 17%. Ситуація з кредитами «ПриватБанку» є надзвичайно критичною: 172 млрд. зі 179 млрд. кредитів є проблемними. І скорочення за 11 місяців відбулося лише на 1 млрд. «Укрексімбанк» і «Ощадбанк» збільшили портфель проблемних кредитів за 2018 р.

В іноземних валютах ситуація аналогічна: 96% кредитів «ПриватБанку» є проблемними. «Укрексімбанк» і «Ощадбанк» мають 61 і 62 млрд. проблемних кредитів у валюті відповідно. В «Укргазбанку» кредитів 10-го класу лише 1,5%, але 53% від кредитів належать до 9-го класу, що може викликати утворення проблемних кредитів.

У банках з іноземним банківським капіталом основна частка проблемних кредитів у гривні припадає на банки з російським капіталом, окрім «Альфа-банку», де проблемні

кредити становлять 7% – 298 млн. грн. Великі банківські групи «Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк» і «ОТП банк» мають понад 1 млрд. проблемних гривневих кредитів.

В іноземних валютах проблемні кредити знову мають банки з російським капіталом. Усі інші банки проводять зважену політику у видачі валютних кредитів юридичним особам і намагаються не мати проблемних кредитів.

У банків із приватним капіталом немає суттєвих проблемних кредитів юридичним особам. У національній валюті обсяги проблемних кредитів більше 1 млрд. грн. лише в «ПУМБ» – 3,6 млрд. грн., але частка серед усіх кредитів юридичним особам у гривні – 26%. У валюті значний обсяг проблемних кредитів мають «Банк Кредит Дніпро» – 4,1 млрд. грн., 3,9 млрд. грн. – «ПУМБ», 1,5 млрд. грн. – «Таскомбанк» і 1 млрд. грн. – «Південний». Проблемою є те, що всі вищенаведені банки наростили обсяги проблемних кредитів за 2018 р.

Одним з основних стримуючих показників видачі кредитів є облікова ставка НБУ. За 2018 р. вона піднімалася тричі – з 14,5% на початок року до 18% на кінець. Основною метою є стримування інфляції, яка в 2018 р. становила 9,8%, а також контроль над рівнем цін у країні. Також облікова ставка є наслідком високих ставок на залучення єврооблігацій – ріст від 7,75% до 10%. Чинниками, які додатково впливають на облікову ставку, є ріст попиту всередині країни, активна трудова міграція (як результат, зростання зарплат заради утримання працездатного населення всередині країни).

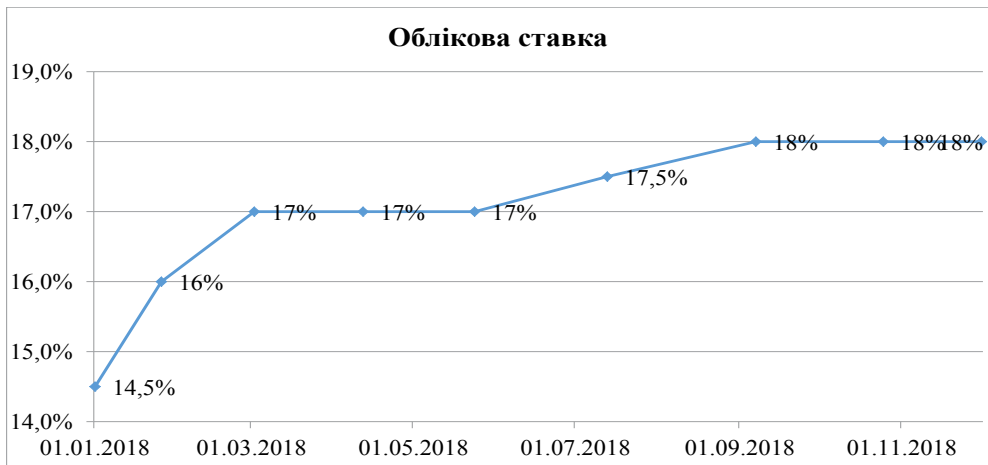

Рис. 2. Динаміка облікової ставки [6]

Першочергово варто уникати видачі кредитів, які в майбутньому можуть стати проблемними. Для цього необхідно ретельно здійснювати аналіз фінансового стану на етапі видачі кредиту і супроводження під час погашення кредиту. Для контролю над якістю кредитів також необхідно спостерігати за тенденціями, які відбуваються на ринках діяльності позичальника. Крім фінансових результатів позичальників, важливо вивчати власників установ, яким видаються кредити. Саме недобросовісні позичальники здійснюють різні шахрайські операції, які викликають утворення проблемних кредитів.

Під час аналізу фінансової звітності занепокоєння платоспроможністю позичальника викликає зростання:

- дебіторської заборгованості;
- кредиторської заборгованості;
- запасів продукції та матеріальних цінностей;
- періоду оборотності оборотних коштів;
- періоду оборотності дебіторської заборгованості;
- періоду оборотності кредиторської заборгованості;
- операційного циклу.

Сигналом щодо погіршення ситуації є скорочення:

- залишків коштів на рахунках;
- ліквідності та платоспроможності;
- обсягів реалізації продукції;
- показників прибутковості діяльності;
- обсягів ринку.

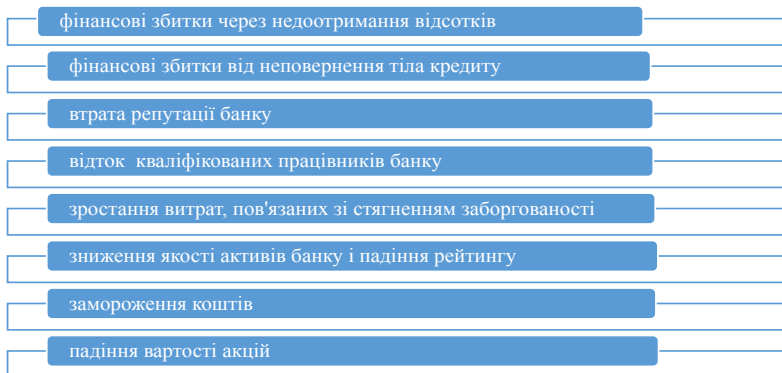

Рис. 3. Втрати банку через виникнення проблемних кредитів

Погіршення фінансового стану позичальника призводить до втрат банку за кредитними операціями:

Ситуація з проблемними кредитами викликає занепокоєння. Причинами виникнення проблемної заборгованості є передусім старі кредити, а також кредити банками, які пов'язані з російським капіталом, кредитування фізичних осіб у валюті та кредитування у валюті підприємств, які не мають джерел валютної виручки, й кредити «ПриватБанку».

Регулювання з боку НБУ поліпшує ситуацію за нинішніх видач кредитів, але основна частина проблемних боргів припадає на кредити, видані в попередні періоди.

Головна проблема державних банків полягала в активному кредитуванні в минулому бізнесів політично впливових осіб.

Перший – видача незабезпечених кредитів на астрономічні суми або під фіктивні застави. Зростання обсягу кредиту має супроводжуватися ростом застави за даною кредитною операцією. Чим більший розмір кредиту, тим більшою має бути застава, незважаючи на фінансовий стан позичальника й імовірність дефолту за підприємством.

Кредит на приватизацію в 2011 р. «Укртелекому» компанією SCM Рината Ахметова супроводжувався видачою від «Ощадбанку» й «Укркресімбанку» по 2 млрд. грн. незабезпеченого кредиту (оформленого у вигляді викупу облігацій) невідомої компанії ТОВ «ЕСУ» Компанія, належала SCM, двічі реструктурувала свої облігації і відмовилася повертати кредит державі. Як результат, з 10 млрд. грн., отриманих державою від приватизації «Укртелекому», 4 млрд. грн. були взяті з іншої державної кишені.

Другий поширений метод – видача кредитів, які порушують усі допустимі нормативи щодо концентрації активів в одних руках. Розмір одноразової видачі кредиту в одні руки чи групу компаній повинен бути визначеним нормативними документами кожного банку виходячи із загального розміру активів банку і концентрації на одного позичальника.

Кредит «Ощадбанку» на \$600 млн., виданий «групі компаній» Active Solar, близької

до Андрія Ключова, – дуже велика концентрація кредитних ресурсів для однієї групи, виходячи із загального кредитного портфеля одного банку.

Третій метод – завищена оцінка застав. «Ощадбанк» видав компанії «Три О», що управляє столичним ТРЦ «Гулівер», \$460 млн. кредиту, тоді як ринкова вартість заставного майна становила ледь половину від цієї суми.

Необ'єктивні результати оцінки заставного майна супроводжують негативні явища у разі дефолту компаній, і в результаті кінцевим платником стає не позичальник, а населення країни в неопосередкованій формі.

Четвертий метод – видача кредитів за заниженими ставками. Неринкові ставки ніяк не сприяють розвитку, а лише є засобом недобросовісної конкуренції, коли одні мають пільги у своїй діяльності, а інші повинні платити за ринковою ціною.

П'ятий приклад – видача кредитів у розрізі з офіційною стратегією держбанків [8].

Виведення з ринку банків із російським капіталом і припинення кредитування власниками банків своїх ж підприємств зможуть поліпшити ситуацію на кредитному ринку України.

Висновки. Причини виникнення проблемних кредитів в інших групах банків різні, у першу чергу пов'язані з кризовими явищами в економіці, низькою платоспроможністю населення, високим рівнем реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, обслуговувати які під силу не кожному позичальникові, високим кредитним ризиком, що вимагає від банків формувати додаткові резерви під такі кредити. Варто також ураховувати і значний юридичний ризик, пов'язаний із кредитними операціями, оскільки права кредиторів в Україні слабо захищені на рівні як законодавства, так і правозастосовної практики, що перешкоджає, зокрема, розвитку кредитування й доступності кредитних коштів.

Банкам слід активніше вирішувати питання проблемних кредитів, використовуючи при цьому механізми реструктуризації й списання боргу.

Проблема наявності значної кількості непрацюючих кредитів є однією з головних загроз банківському сектору. Це становить значний ризик для банків, для їхніх вкладників та інших кредиторів і підриває стійкість банківської системи країни загалом. Для зменшення проблемних кредитів варто здійснювати вдосконалення чинного законодав-

ства України й упровадження нових інструментів роботи з проблемною заборгованістю, які допоможуть очистити баланс від «токсичних» кредитів і поліпшити стан кредитних портфелів.

Важливим моментом є використання міжнародного досвіду й обмін елементами контролю управління кредитними ризиками.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія банківської справи і фінансів. URL : <http://www.cofe.ru/finance>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Непрацюючі кредити та Forbearance. URL : <https://www.stakeholder.com.ua/new/sut-nepracuyuchix-kreditiv-ta-vidstrochennya.html>.
4. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL : <http://www.imf.org/external/index.htm>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : <http://www.index.minfin.com.ua>.
6. Офіційний сайт НБУ. URL : <http://www.bank.gov.ua>.
7. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
8. Що не так з держбанками в Україні і як це виправити. URL : <https://news.finance.ua/ua/news/-/383558/shho-ne-tak-z-derzhbankamy-v-ukrayini-i-yak-tse-vypravyty>.